

Rezi Elek*
Kolozsvár

A globalizáció kihívásai – keresztyén társadalometikai válaszok*

Közismert, hogy a keresztyén teológiában a társadalometikai kérdések iránti érdeklődés a 21. század első évtizedében élenkült meg. Ez azzal magyarázható, hogy a társadalomban élő teológia és egyház nem maradhat néma a változó társadalomban jelentkező problémákat illetően. Ezeknek sokasága közül tanulmányomban a globalizáció társadalometikai vetületeivel és vonzáskörével foglalkozom.

Napjaink egyik sokat vitatott problémája az úgynevezett globalizáció (egységesülés, egyetemesülés, világegyesítés) és annak következményei az egyén és a közösségek életében.¹ A globalizáció olyan világméretű jelenség, amely

* Rezi Elek (Szentábrahám, 1954) a Kolozsvári Protestáns Teológián végezte teológiai tanulmányait. Szakmai ismereteit az angliai Unitarian College Manchester ösztöndíjasaként (1985) mélyítette el. 1978 és 1986 között lelkészi szolgálatot végzett Kolozsváron és Bágyonban. Doktori címet 1990-ben szerzett a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben (*Ferencz József unitárius püspök teológiai munkássága. A magyar unitárius teológia értékelése a 19. század második és a 20. század első felében*), és 2012-ben habilitált a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen. Kötetei: *Unitárius hit- és erkölctan*. Kolozsvár 1992; *Válaszd az életet! Unitárius erkölctani tanulmányok*. Kolozsvár 1999; *Felelősségünk a ránk bízott életért*. Kolozsvár 2005; *Teológia és népszolgálat. Az erdélyi unitárius teológia a 19. század második és a 20. század első felében, különös tekintettel Ferencz József unitárius püspök munkásságára*. Kolozsvár 2007; *Unitárius Erkölctan*. Kolozsvár 2008; *Hisszük és Valljuk! A Ferencz József-féle káté magyarázata*. Kolozsvár 2009; „*Az Úr, a mi Istenünk, Egy Úr!*” *Bevetés az unitárius vallás és teológia világába*. Kolozsvár 2009; *Hit és tudás. Az erdélyi unitárius akadémia (1949–2009) vallási, teológiai, egyházi, társadalmi, kulturális recepciójának és integrációjának értékelése, contextuális teológiai szempontból*. Kolozsvár 2011; *Hit és cselekedet. Unitárius keresztyén társadalometikai tanulmányok*. Kolozsvár 2013. *Megújulás. Visszatekintés rektori szolgálatom tíz esztendejére a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben*. Kolozsvár 2017. 1986-tól a rendszeres teológiai tanszék vezetője a Kolozsvári Protestáns Teológia unitárius karán. 1996-tól az unitárius kar dékánja; 2006-tól 2016-ig az intézet rektora, 1996–2002, valamint 2002–2008 között az Erdélyi Unitárius Egyház főjegyzője volt.

* Tisztelettel ajánlom dr. Fekete Károly püspök úrnak és professzorbarátomnak 60. születésnapja alkalmából.

¹ A globalizáció kifejezés az 1980-as években bukkant fel először az Amerikai Egyesült Államokban, a *New York Times* lapjain, Európában pedig csak 1993-ban jelent meg német nyelvterületen. A globalizáció kifejezés első hivatalos szótári megjelenése az 1991-ben kiadott *Oxford Dictionary of New Words: A Popular Guide to Words in the News* (Oxford University Press, Oxford–New York) lapjain történt meg. A globalizáció kifejezés francia eredetű szó: a *globe* (gömb) származéka. Ld. Gács János: A gazdasági globalizáció számokban. A nyitottság alakulása az Európai Unió országaiban (I. rész). In: *Közgazdasági Szemle* LIV. (2007/10), (876–902) 876. Palánkai Tibor: A globális átalakulás kihívásai. Elkerülhetők-e a kataklizmák? In: *Magyar Tudomány*

„[...] egyszerre hordozza magában a reménységet és a retteget, az esélyt és esélytelenséget, a lehetőséget és a kilátástalanságot, sokszínűséget és egyszínűséget, a könnyebbséget és a nehézséget.”²

Ez az oka annak, hogy megítélésével kapcsolatosan rendkívül ellentmondásos vélemények ismeretesek, és a meghatározása sem egyértelmű. A globalizáció fogalma arra utal, hogy a világ gazdasága, információs és kommunikációs kapcsolattrendszere, infrastruktúrája, kultúrája, integrálódik egy (valamilyen értelemben vett) egésszé, egységgé. A globalizáció azt érzékelteti, hogy olyan világban élünk, amelynek egyes részei ezer szállal és egyre közvetlenebbül kapcsolódnak egymáshoz, s ezért a folyamatot a társadalmi tér-idő összesűrűsödése jellemzi.

A folyamatot elindulásának „hurraoptimizmus” korszakában úgy határozták meg, mint amely

„[...] a Földön élő emberek politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális kapcsolattrendszere erősítésének növekvő tendenciája.”³

Napjainkban viszont már úgy tűnik, hogy van egy paradoxona is: amíg a kapcsolatok egymás felé közelednek, ezzel egy időben el is távolodnak egymástól. Megfigyelhető jelenség, hogy a globalizáció folyamatának egységesülési tendenciája ellenére, továbbra is léteznek az országok közötti konfliktusok, háborúk, sőt ebben az időszakban globalizálódott a nemzetközi terrorizmus.

Keresztyén társadalometikai szempontból a globalizáció jelensége azért mérlegelendő, mert áthatja a társadalom különböző területeit, és következményeiben átalakító hatást gyakorol az alapvető keresztyén értékrend összetevőire is, mint amilyenek például egyenlőség, igazságosság, jószág, méltóság, kölcsönös tisztelet, család, egyén, közösség, nyelv, kultúra, hagyomány, identitás és mások. Függetlenül attól, hogy miként definiáljuk a globalizáció elnevezés mögötti jelenséget, illetve annak meghatározó hajtóerejét, az általa kiváltott hatások előnyeivel vagy hátrányaival naponként szembesülünk.

A globalizáció megítélését illetőleg két ellentétes felfogás körvonalazódott.⁴ Michael Welker német teológus így körvonalazta e két ellentétes felfogást:

(2007/2), 204–225. <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=Pat%C3%A1nkai+Tibor%3A+A+glob%C3%A1lis+%C3%A1talakul%C3%A1s+kih%C3%AD%C3%A1sai.+Elker%C3%BClhet%C5%91k-e+a+kataklizm%C3%A1k%3F+> (2019. nov. 12.) Ravasz Ákos: Globalizáció és az egyház. In: *Confessio* (2018/1), 6–21.

² Bloomquist, Karen L. (ed.): *Communion, Responsibility, Accountability. Responding as a Lutheran Communion to Neoliberal Globalization*. The Lutheran World Federation. Documentation 50. The Lutheran World Federation – A Communion of Churches, Geneva 2004, 106.

³ Andersen, Herbert: Seeing the Other Whole. A Habitus for Globalisation. In: Tódor Csaba: *Szavak a hídon. Tanulmányok a kontextuális teológia köréből*. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2009, (125–135) 29.

⁴ A gazdag forrásirodalomból ajánljuk: Giddens, Anthony: *Elszabadult világ. Hogyan alakítja át életünket a globalizáció?* Perfekt Kiadó, Budapest 2009. Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend kialakulása*. Európa Kiadó, Budapest 1998. Kiss Endre – Varga Csaba: *A legutolsó utolsó esély*. Stratégiakutató Intézet, Budapest 2001. Schmidt, Helmut: *A globalizáció*. Európa

„Míg egyesek a gazdasági és politikai fejlődés lehetőségeinek soha nem sejtett teljességével számolnak és üdvözlnek a „globalizációt”, addig mások a beláthatatlan elbizonytalanodás, formabontás miatt féltik maguk és embertársaik életviszonyait.”⁵

A globalizáció hasznos és elkerülhetetlen

Napjainkban a globalizálódó *kommunikációs és a multimédiás eszközök* (televízió, számítógép, világháló, okostelefon, okosóra, tablett stb.) olyan lehetőségeket kínálnak, amelyek által személyes ismeretszerzésünk, tájékozódásunk, mozgásterünk kiszélesedik. A kiszélesedő globális kommunikáció pedig lehetőséget teremt a népek, nemzetek, vallási és etnikai közösségek kultúrájának megismerésére, a másság tudatosítására és szélesebb körben való elfogadtatására.

Az információs mező kitágulásának jótékony következménye az, hogy elvileg korlátlan lehetőséget nyújt az információkhoz való hozzáférésre és a horizontális kapcsolatfelvételre a térben egymástól távol lévő partnerek között is. A centralizált, hierarchikus információs központok helyett megnőtt a decentralizált, szabadon hozzáférhető hálózatok jelentősége. Tény, hogy az információs mező kiszélesedésével a világ összezsugorodott, vagy egy jelszó alapján: „Kicsinyül a Föld, kitágul a világ!”

A *gazdasági élet globalizációja* elősegíti a világ gazdaság egységes rendszerré formálódásának folyamatát. Ez a folyamat olyan konkrét lehetőségeket kínál, mint az egységesebb világ gazdaság megteremtése, az új, szabad piacok kialakítása, a gazdasági tőke és a munkaerő szabad áramlása, a javakhoz történő hozzáférés olcsóbb és szélesebb körben, az elmaradt régiók felzárkóztatásának valóra válása. A gazdasági életet előrelendítő technikai és technológiai folyamatokhoz bármelyik ország hozzáférhet.

A globalizációs folyamat legfőbb hajtóerejének a technikai, technológiai fejlődést, fejlesztést, valamint az azokhoz való hozzáférés lehetőségét tekintik.

A teológusok közül vannak, akik a vallások közötti párbeszéd megújulásának lehetőségét látják a globalizáció egységesítő hatásában, és különösen a sűrűs társadalometikai problémákkal kapcsolatos közös cselekvés új lehetőségeit hangsúlyozzák.⁶

Könyvkiadó, Budapest 1999. Szentés Tamás: A globalizációs folyamat kedvező és kedvezőtlen hatásai. In: *Magyar Tudomány. A Magyar Tudományos Akadémia folyóirata* CVIII., Új folyam, XLVII. (2002/6), 708–716. Rostoványi Zsolt: *A civilizáció(ke) globalizálódása, avagy a globalizáció (de)civilizálódása*. Uo.: (2002/6), 785–792. Rasor, Paul: *Posztmodernitás, globalizáció és az önazonosság problémája*. In: *Keresztény Magvető* 113. (2007/3), 259–268. Stiglitz, Joseph E.: *Making Globalization Work*. W. W. Norton Publisher, New York 2006. Wickeri, Philip L.: Religious Pluralism, Globalization and Mission. In: *Church and Society. The Journal of General Assembly Council of Presbyterian Church (USA)*, 2002, 141–152. Rodrik, Dani: *A globalizáció paradoxona*. Corvin Kiadó, Budapest 2014.

⁵ Welker, Michael: Globalizáció a teológiai tudományosság szemszögéből. In: *Református Szemle* 105. (2012/5), (489–506) 490.

⁶ Morgan, Peggy–Braybrooke, Marcus: *Testing the Global Ethic. Voices from Religious Traditions on Moral Values*. CoNexus Press, Michigan 1998. Küng, Hans – Schmidt, Helmut (edit.): *A Global*

A globalizáció veszélyes

A szakemberek úgy vélik, hogy a globalizáció *gazdasági szempontból* a gazdag országokat szolgálja, egyre vagyonosabbá teszi őket, miközben a szegény, a fejlődő országok nem, vagy csak alig profitálnak belőle, s ezért még jobban lemaradnak, illetve fokozatosan kiszorulnak a gazdasági és a technológiai fejlődés eredményeiből. A globalizálódásból származó előnyök egyenlőtlen megoszlása azt eredményezi, hogy az országok között tovább mélyülnek a már meglévő súlyos egyenlőtlenségek, az állampolgárok között pedig mélyülnek a jövedelmi szakadékok, és beláthatatlan szociális megrázkódtatások következhetnek be, amelyek a munkanélküliség terjedéséhez és fokozatos elszegényedéshez vezetnek. Az egyenlőtlenségek pusztá megléte, de különösen azok növekedése kétségtelenül társadalmi konfliktusokat szül.

A nemzeti államok, különösen a rendszerváltó országok felkészültsége lényeges eltéréseket mutat abban a tekintetben, hogy a globalizáció előnyeit valóban élvezhessék, s ugyanakkor kivédhessék annak hátrányos következményeit. Az eltérések onnan adódnak – vélik az elemzők –, hogy némelyik országban hiányzik a hatékony kormányzás eléréséhez szükséges erőforrás és az elengedhetetlenül fontos politikai szándék. Mindezek mellett, amint erre Saskia Sassen is felhívja a figyelmet:

„A legtöbb tekintélyelvű közel-keleti, ázsiai vagy afrikai országban nem képesek megteremteni a lehetőségek kihasználásához nélkülözhetetlen intézményi hátteret és kulturális közeget. Ezen országok leggyengébbjeiben etnikai, vallási, bűnöző vagy terrorista csoportok igyekeznek megszerezni különböző kormányzati intézmények vagy egyes területi egységek ellenőrzését.”⁷

A gazdasági globalizáció azzal a következménnyel jár a pénzügyi tranzakciók színterén, hogy a nemzetközi rendszer klasszikus szereplői (állam, magánszféra, civil szervezetek) mellett, új „szereplők” jelennek meg, amelyek háttérbe szorítják az államok saját önrendelkezési lehetőségeit.⁸ Eközben tönkremegy a környezet, sérülnek az emberi jogok, helyi válságok robbanhatnak ki a transznacionális vállalatok harácsolásai miatt. Az úgynevezett “big business” gátlástalanul használ fel és használ ki mindent a maga érdekeinek érvényesítéséért és a maga javára.

Ethic and Global Responsibilities. SCM Press, Oxford 1998. Küng, Hans: *Global Responsibility: In Search of a New World Ethic.* SCM Press and Continuum, New York 1991. Küng, Hans: *A Global Ethic for Global Politics and Economics.* SCM Press, New York 1998. Braybrooke, Marcus: *Faith in a Global Age.* Oneworld Press, Oxford 1998.

⁷ Sassen, Saskia: *Elvesztett kontroll? Szuverenitás a globalizáció korában.* Helikon Kiadó, Budapest 2000, 57.

⁸ Az „új szereplők”: a Világbank (The World Bank) és a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank (IBRD – International Bank for Reconstruction and Development), a Nemzetközi Valutaalap (IMF – International Monetary Fund).

Sokan aggódnak a globalizáció következményeként jelentkező individualista, profitorientált, fogyasztói szemlélet eluralkodása miatt, amelyek a helyi társadalmak kohézióját, szolidaritását és értékrendjét bontják meg.

A globalizációt nem utolsósorban *a nemzeti kultúrákra* gyakorolt kedvezőtlen hatása miatt is kifogásolják. A globalizációt ellenzők tábora azt nehezményezi, hogy a globalizáció az egységesülő, globális, univerzális kultúra, illetve civilizáció kialakulását motiválja, amely egyfajta, úgynevezett „kulturális gyarmatosítás” kialakulását eredményezi. Ebben az uralkodó észak-amerikai, illetve angolszász kultúra és civilizáció elnyomja, sőt megsemmisítéssel (asszimilálással) fenyegeti a nemzeti és nemzetiségi kultúrákat, civilizációkat, illetve nyelveket.

A szakemberek aggódnak a nemzeti nyelvű szépirodalom és a nemzeti kultúra hagyományaihoz igazodó kulturális értékek háttérbe szorulás és a nemzetközi populista, tömegkultúra előretörése miatt.

A „kulturális gyarmatosítás” nemzeti identitásvesztést eredményez. A jelenség főleg a fiatalokat érinti, akiknél a kulturális homogenizáció a legerőteljesebb: azonos szemléletmód, kulturális igény (öltözködés, zene, tánc stb.), szokásmintha (étkezés), értékrend, viselkedés- és magatartásforma érvényesül. Az erre utaló kissé ironikus megjegyzést helyénvalónak tartom:

„A nemzetköziség, amelynek megvalósítását hiába tűzte zászlajára a kommunizmus, most amerikanizálódás formájában egyesíti nem a világ proletárjait, hanem a világ fiataljait, akik értik egymást, mert közös nyelvet beszélnek, egyforma az életstílusuk.”⁹

Paradox módon a kulturális globalizáció veszélye összefügg a gazdasági globalizáció kínálta előnyökkel. A gazdasági globalizáció a szabad piac és a gazdasági tőke szabad áramlása mellett biztosítja a szabad munkaerő-áramlást is, amely kiváltotta az elkerülhetetlen és nagyon intenzív migrációs folyamatot, okai pedig: érvényesülési lehetőségek, megfelelőbb életkörülmények, nagyobb javadalmazás, kevesebb adó stb. A migráció folyamata a nemzeti és kulturális identitás lassú, de fokozatos leépüléséhez vezethet.

„A globalizáció és a migráció összefügg egymással. Egyrészt úgy, hogy a tőke odamegy, ahol neki a legkedvezőbb a társadalmi helyzet. De nemcsak a tőke vándorol, hanem az embereket is vándorútra indítja, mozgásba hozza. Emberek tömegei mennek oda, ahol jobb életlehetőséget vélnek, illúziókat kergetnek, de bizony sokszor realitásokat is követnek. Gondoljunk csak arra, hányan mennek ma keletről nyugat irányába. Jelen esetben nem egyszerű elvándorlásról van szó, hanem lassú leszakadásról is attól, amit szülőhazának neveztünk eddig, vagy éppen vallási identitásnak. Ilyen értelemben arról is szót kell ejteni, hogy a gazdasági

⁹ Pap Kincses Emese: *Kulturális globalizáció, veszély vagy esély?* In: <http://www.csik.sapientia.ro/ghkar/files/Letoltes/Globalizacio%20loadas.pdf> (2019. nov. 12.).

globalizáció vagy egyáltalán a globalizáció és a nemzeti kultúrák, érzések, identitások szembe kerülnek egymással.”¹⁰

A migrációval kapcsolatban csupán megjegyzem, hogy napjaink migrációs folyamata nagyon összetett, a kérdés tudományos vizsgálata iránt egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik a szociológusok, pszichológusok, antropológusok, közgazdászok részéről. A kérdés teológiai vizsgálatának egyik irányt mutató, sajátos magyarországi és romániai helyzetet elemző munkája 2009-ben jelent meg.¹¹ Ebben a szerző az úgynevezett *trianguláció* módszerét alkalmazza a kérdés teológiai szempontból történő vizsgálata érdekében. A trianguláció az identitás két fontos összetevőjének, a nemzeti hovatartozásnak és a spiritualitásnak – jelen esetben a vallási, konkrétabban a keresztyén identitásnak – összekapcsolását jelenti a migrációval. A migráció és a nemzeti, illetve vallási identitás összekapcsolása azt eredményezi, hogy maga a migráció is identitást alkotó komponenssé válik. Az összekapcsolás érdekessége abban áll, hogy a trianguláció mindig két csoportot teremt: azoknak csoportját, akik a migrációt migránsként élik meg, illetve azokét, akik a migráció jelenségével a közöttük élő migránsok révén szembesülnek. A globalizációból következő migráció a mindkét csoporthoz tartozó személyeket érinti, így téves, ha csupán a migrációt migránsként megélők (vándorlók, nem helyiek) helyzetét vizsgáljuk. Egyetértek a szerzővel, aki annak a véleményének ad hangot, hogy a trianguláció lényege éppen abban rejlik, hogy a migráció egyszerre aktivizálja a nemzeti és a vallási identitást.¹²

A migráció kérdésében alkalmazott triangulációs módszer arra hívja fel a figyelmet, hogy a sokrétű folyamatot nemcsak globális, hanem helyi (lokális) szinten is kell vizsgálni. Ez pedig ösztönző erőt ad a teológiai és vallásszociológiai vizsgálódásnak, értékeléseknek.

Ha a globalizáció lényegét érintő ellentétes felfogásokat *keresztyén társadalom-etikai szempontból* mérlegeljük, arra a következtetésre jutunk, hogy a globalizációs folyamatnak nemcsak alanyai, hanem tárgyai is vagyunk. Ez a jelenség mindennapi életünk elválaszthatatlan kísérőjévé lett, alakítja életformánkat, és ellentmondásos hatásaival akarva-akaratlanul szembesülünk mindennapjainkban. Ez a hatás természetesen jelen van és megtapasztható a vallásos ember, a vallásos közösségek, az egyház életében is.

¹⁰ Keveházi László: Szembesítés a globalizációval. In: *Theológiai Szemle* 49. új évf. (2006/2), (117–119) 118.

¹¹ Nagy Dorottya: *Migration and Theology: The Case of Chinese Christian Communities in Hungary and Romania in the Globalization Context*. Boekencentrum, Zoetermeer 2009. A könyv az azonos címet viselő doktori disszertáció kiadása; a disszertáció megvédése 2008-ban történt az Utrechti Egyetemen.

¹² Az aktivizálódás pozitív és negatív irányulásokat mutathat. Pl. a nemzeti hovatartozás esetében a folyamat motiválhatja a hazaszeretetet, az anyanyelv iránti hűséget, a nemzeti elkötelezettséget, de kiválthatja a nacionalizmus, az idegengyűlölet érzéseit is.

A globalizáció hatása nem lehet egyoldalú. A protestáns egyházakra, a valósi közösségekre az a feladat hárul, hogy felhasználják előnyeit, hátrányainak kiiktatása érdekében pedig ne csak szót emeljenek, hanem cselekedjenek is.¹³ Ebből az következik, hogy az erkölcsi mérlegelést és cselekvést csak a keresztyén értékrendünk tudatos vállalásával és szempontjainak következetes érvényesítésével végezhetjük el. A keresztyén értékrendhez való igazodás azt jelenti, hogy a jelenségre ne úgy tekintünk mint hátrányra, fenyegetésre, veszélyre, amely köztudottan félelmet kelt, lebénít és homogenizál, hanem mint esélyre, lehetőségre, amely saját értékeink és cselekvési lehetőségeink mellett a közösség javára használható fel. A teljes elzárkózás zsákutcába vezet, viszont egyetemes értékeinket nem szabad elpazarolnunk a hiábavalóságok vásárterein, és azoknak csak akkor lesz értékük, ha nemcsak az én, hanem a közösség mindennapjaiban is releváns tartalmat kapnak. E releváns tartalom érvényesítéséért az egyházak,¹⁴ a lelkészek, a teológusok, a szakemberek felelősek.

Keresztyén erkölcsi szempontból tudomásul vesszük, hogy az emberiség új korszakba lépett: a világ gazdasága, pénzügyi és kereskedelmi összetevői, információs és kommunikációs kapcsolatrendszere, infrastruktúrája, kulturális sajátosságai változóban vannak. Ebben az új korszakban kell meghatároznunk saját értékeinket és cselekvési lehetőségeinket mint válaszokat a globalizáció kihívásaira.

Válaszaink és releváns cselekvési lehetőségeink fontosabb területei

Az alábbiakban válaszaink és a releváns cselekvési lehetőségeink fontosabb területeire hívom fel a figyelmet.

1. Az egyenlőtlenség és a szegénység enyhítése és megszüntetése érdekében szorgalmaznunk kell a szolidaritásra, méltányosságra épülő gazdasági és pénzügyi rendszerek érvényesítését a társadalmakban. Követelmény a társadalom szociális védőhálózatának megfelelő kiépítése és működtetése az állam részéről. Az egy-

¹³ Ravasz Ákos: *Globalizáció és az egyház*, 6–21.

¹⁴ 2005-ben egy közgazdászokból és teológusokból álló nemzetközi szakértői csoport nagyon fontos globalizációs dokumentumot készített el az Egyházak Világtanácsának megbízásából: *Alternative Globalization Addressing People and Earth (AGAPE). A Background Document*. Geneva 2005. In: World Council Of Churches. <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/2006-porto-alegre/3-preparatory-and-background-documents/alternative-globalization-addressing-people-and-earth-agape> (2019. nov. 12.). Ez alapul szolgál az egyházak globalizációval kapcsolatos stratégiáinak kiépítésére. Magyar fordítása 2008-ban jelent meg: *Alternatív globalizáció a népekért és a Földért. AGAPE Az Egyházak Világtanácsának dokumentuma és kísérő tanulmányok*. Fordította és szerkesztette: Gömböcz Elvira. Luther Kiadó – Védegylet, Budapest 2008. A római katolikus egyház stratégiai alapelveit XVI. Benedek pápa 2009-ben megjelent szociális enciklikája rögzíti, amely *Caritas in Veritate* főcímmel jelent meg (XVI. Benedek pápa *Caritas in veritate kezdetű enciklikája a püspököknek, papoknak és diakónusoknak, az Istennek szentelt személyeknek, a krisztushívó laikusoknak, és minden jóakarató embernek az ember teljes értéke fejlődéséről a szeretetben és az igazságban.*). Ld. Holy Father Benedict XVI. Encyclicals. In: *Vatican*. http://m.vatican.va/content/benedict-xvi/hu/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (2019. nov. 12.)

házak a társadalmi egyenlőtlenségek megszüntetése, a szegénység enyhítése végett a szeretetszolgálat, a diakóniai munka érvényesítésével igyekeznek segíteni a rászorultakon. Ezt a munkát időről-időre szélesítenünk, bővítenünk kell.¹⁵

2. Az igazságosság, a becsületesség, a kiszámíthatóság érvényesítése az új, szabad piacok, a gazdasági tőke és a munkaerő szabad áramlásának világában. A transznacionális vállalatok gazdasági szorításában esélyt kell teremteni a helyi, regionális önrendelkezések érvényesülésének.¹⁶

3. A munkanélküliség, a megélhetési létbizonytalanság enyhítése a tisztességes munka és munkavállalás biztosításával. Méltányosan kidolgozott etikai és jogi szabályokkal kell ellensúlyozni a tisztességtelen, a kihasználáson és kizsákmányoláson alapuló munkaadást.

Megemlítem, hogy napjainkban a nemzetközi nagyvállalatok többsége globális etikai kódexet fogadott el, amely azonban inkább a munkavégzésre, a termelésre, a céltudatos tevékenységre vonatkozik, mintsem a dolgozók, a munkavállalók méltóságának a védelmezésére.¹⁷ Ezzel szemben milyen sokatmondóan fogalmazott a Filippi levél írója: *Egyébként pedig testvéreim, ami igaz, ami tisztességes, ami igazságos, ami tiszta, ami kedves, ami jó hírű, ami nemes és dicséretes, azt vegyétek figyelembe* (Fil 4,8).

4. Környezettudatos életszemlélet kialakítása a világméretű ökológiai válság visszaszorítására és leküzdésére. A természeti erőforrásokat fenntartható és igazságos módon kell elosztani és felhasználni, és kerülni kell a pazarlást, a kizsákmányolást minden formáját.¹⁸ A teremtett világ iránti felelősségünk tudatosítása keresztyén kötelességünk, különösen a klímaváltozás elleni küzdelem minden napjaiban (1Móz 2,15; Zsolt 24,1; Zsolt 121,1–2 stb.).¹⁹

¹⁵ Péter László: Egyenlőtlenség és szegénység. A lehetséges megoldások és szociálpolitikai lépések. In: *TP 5.0 Elmélet és empiria öt globális társadalmi probléma vizsgálatában*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár 2009, 253–254. Kozma Zsolt: A szegénység Isten gondviselő hatalma alatt. In: uő: *Másképpen van megírva. Tanulmányok, előadások*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2007, 56–60.

¹⁶ Sassen, Saskia: *Elvesztett kontroll? Szuverenitás a globalizáció korában*, 23.

¹⁷ Ld. pl. *PepsiCo. Globális etikai kódexe*. https://www.pepsico.com.br/docs/album/global-code-doc/Hungarian_GCOC_2014.pdf; vagy az EATON elektromos és elektronikus ipari készülékek és berendezések gyártójának etikai kódexét: EATON. Globális kódex. In: *EATON. Power in Business Worldwide*. <http://www.eaton.hu/eaton05.html> (2019. nov. 12.).

¹⁸ Rezi Elek: Ökológiai válság – unitárius válasz. A környezettudatos unitárius hit- és életfelfogás formálásának lehetőségei és feladatai. In: *Keresztény Magvető* 115. (2009/3), 355–380. Pásztori-Kupán István: A teremtett világ védelme. http://real.mtak.hu/28695/1/PKI_2013_A%20teremtett%20vilag%20vedelmenek%20bibliai%20parancsa.pdf (2019. nov. 12.). Péter László: *i. m.* 121–164.

¹⁹ Rezi Elek: „Az Úr a Föld!” Kie a felelősség? Észrevételek az ökológiai válsággal kapcsolatos felelősségről. In: uő: *Hit és cselekedet*. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2013, 149–168.

5. A családi élet védelme, a családellenes mozgalmak bomlasztó hatásaival szemben.

„A keresztyén értékrend alapján, amikor a család intézményének létéért aggódalmaskodunk, akkor a nemzet, a társadalom, az egyház és tágabb értelemben az emberiség léte, fennmaradása és jövője felől is aggódalmaskodunk, és cselekedni szeretnénk nemcsak a védelmük, a fenntartásuk, hanem a gyarapításuk érdekében is.”²⁰

6. A nemzeti és helyi kulturális értékek tudatos védelme a kulturális homogenizáció uniformizáló törekvésekkel szemben. Nemzeti értékünk minden, ami önazonosság-tudatunkat kifejezi, megtartja és erősíti. Ennek szolgálatában olyan alapvető értékekkel találkozunk, mint a vallásunk, az anyanyelv, a szokásaink és hagyományaink és mások. Tennünk kell azért, hogy azok az értékek, amelyeket az előttünk járó nemzedékek megteremtettek, még ha formájukban változnak is, lényegükben, tartalmukban megmaradjanak, mert a közös tudás, érzés, akarat, a lelket megnyugtató vallásos hit, életünket meggazdagító hagyományaink tarthatnak meg. Kozma Zsolt református teológus így figyelmeztet az anyanyelvünkbe gyökerező identitásunk megőrzésére:

„Az, hogy szükség van egy közös kommunikációs eszközre (miért ne lehetne az éppen az angol?), azt senki sem vonhatja kétségbe, a bilingvis emberekre is szükségünk van. A baj ott kezdődik, amikor a gondolkodásunk, a szívünk is kettős, mert akkor közel vagyunk ahhoz, hogy egynyelvűek legyünk, s ez nem az anyanyelvünk.”²¹

7. Az egyre terjedő kozmopolita szemlélet a személyes lelkiség, a spiritualitás elszegényedéséhez vagy éppen elvesztéséhez vezet. Ennek megakadályozása érdekében szükséges a keresztyén lelkiség értékeinek a tudatosítása és megélésére való készítés.

8. A digitális, világhálós, virtuális, multimédiás civilizáció kínálatai és szorításai közepette ne hagyjuk veszni a gutenbergi civilizációt, amely évszázadokon keresztül kínálta fel nemcsak a tudás, hanem a lelkiség mélyítésének a lehetőségét is.

9. A globalizáció megteremtette a vallások, ideológiák, eszmék szabad áramlásának lehetőségét is. A nyugati vallási kultúra „fellazulásának” és a globali-

²⁰ Rezi Elek: Egyházunk lélekszámapadásának megoldásra váró feladatai. A családtervezés fontossága egyházunk és népünk életében. In: *Keresztyén Magvető* 108. (2002/4), 380–388. Uő: A család értékőrző és értékközvetítő funkciói. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis*, 8. (2018), 500–518. Uő: Keresztyén erkölcsi válaszok a változó társadalom szociáletikai kérdéseire. A családi erőszak és leküzdési lehetőségei. In: *Keresztyén Magvető* 115. évf. (2009/1), 20–37.

²¹ Kozma Zsolt: Erdélyi önazonosság-tudatunk az Európai Unió küszöbe előtt. Ex oriente lux – ex occidente lux. In: *Másképpen van megírva. Tanulmányok, előadások*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2007, (140–148) 145.

záció következményének egyik jele a keleti hagyományokból táplálkozó vallási mozgalmak és missziók terjedése az európai kultúrában. A személyiség elbizonytalanodása idején (rendszerelváltás, gazdasági, szociális nehézségek, ökológiai problémák stb.) ezek a mozgalmak és irányzatok a keleti meditáció és önépítés alternatíváját kínálják követőik számára, fő vonzerejük azonban a „nyugati mentalitás” elutasításában rejlik, és egy sajátosan keleti életmodell átültetését eredményezik a keresztyén értékekben elbizonytalanokodó társadalmak világában. Ezzel párhuzamosan a szünkretikus vallásos mozgalmak is komoly veszélyt jelentenek napjaink tétovázó, kiutat kereső vallásos embere számára.²² Az új vallási mozgalmak sorában fontos hely illeti meg azokat az új karizmatikus törekvéseket, amelyek döntő módon a keresztyénség hagyományos formáitól való távolságtartás által határozzák meg önmagukat, miközben fundamentalista szellemenben az ősegyház hitének helyreállításáról beszélnek.²³ Az új vallásos mozgalmak főleg fiataljainkat célozzák meg, ezért fontos az egyházaink, a média munkája, hatásosabb kommunikáció és kommunikációs technikák érvényesítése, a személyközi kapcsolatok erősítése.²⁴

10. Valóságként éljük meg, hogy Nyugat-Európában az intenzív migráció következményeként az iszlámizálódás folyamata indult el, és így az előretörő iszlám vallás, kultúra és életgyakorlat gyakran konfrontálódik a keresztyénséggel. A konfrontálódás következményeiben sodorhatja veszélybe az európai alapértékeket: a polgári szabadságot, a társadalmi biztonságot, a toleranciát, a vallásszabadságot, nem is beszélve a nemzeti értékekről. A két világvallás súlyos konfrontálódásának elkerülése érdekében szükséges lenne a vallások közötti párbeszéd megújítása.

11. Az tapasztaljuk, hogy a világban fokozódnak a keresztyének elleni erőszakos cselekedetek, amelyeket nem háríthatunk kimondottan a globalizációra, mert okai összetettebbek, érdekszférái sokkal bonyolultabbak, minthogy azt gondolnánk.²⁵ Ennek ellenére mégis reménykedünk, mert hitünk szerint a keresz-

²² Gassmann, Lothar: *New Age. Jön az egységes világvallás?* Primo Kiadó, Budapest 1991. Ouweneel, W. J.: *Okkultizmus és keleti misztika*. Primo Kiadó, Budapest 1991. Schwab, Claude: *Evangelium és New Age*. In: Stankóczy Zoltán: *Szemelvények unitárius és szabadelmű keresztyén írásokból*. Magyarországi Unitárius Egyház, Budapest 1995, 56–60. Török Péter: *És (a)mikor destruktív?* *Az új vallási mozgalmak szociológiája és hazai helyzete*. Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest 2007. Török Péter: *Az új vallásos mozgalmak és a családi kapcsolatok kérdései*. In: *CREDO. Evangélikus Műhely* XIII. (2007/3–4), 250–267.

²³ Harink, C.: *A karizmatikus mozgalom*. Ford. Körpöly Kálmán. Den Dertog B. V., Houten 1996. Alföldy-Boruss Dezső: *A pünkösdista és a karizmatikus mozgalom rövid történeti áttekintése és bibliai vizsgálata*. Magánkiadás, Gyúró [1992]. Harrison, Shirley: *Cults. The Battle for God*. Cristopher HelmPublishers, London 1990.

²⁴ Németh Dávid: *Szektásság és okkultizmus pasztorálszichológiai megközelítésben*. In: *Theologiai Szemle* 52. (2009/3), 138–155.

²⁵ *Fokozódik a keresztyének elleni erőszak*. In: *Romkat.ro*. <https://romkat.ro/2019/10/25/vilagszerte-fokozodik-a-keresztenyek-elleni-eroszak/> (2019. nov. 12.).

tyének élete és munkája felett a gondviselő Isten öröködik, és *ha Isten velünk, ki lehet ellenünk* (Róm 8,31).

12. Meggyőződésem, hogy az egyházak kötelessége szorgalmazni a jézusi tanítás alapelvét, vagyis azt, amely hiányzik a globalizáció folyamatából: *a szeretetet*. A szeretet etikai elvét semmilyen vonatkozásban nem lehet mellőzni, megkerülni, mert az teszi áldottabbá az életet, és ad értelmet a teremtmények munkájának. Ebből következik a gyakorlati életben kiteljesedő szeretetszolgálat kiszélesítése. Reménységet sugároz az a tény, hogy a világméretű, súlyos társadalmi problémák kezelésére és enyhítésére világvallások közötti párbeszédből a konkrét cselekvési lehetőségek is körvonalazódtak.²⁶

Meggyőződésem, hogy a 21. századi vallási, egyházi közösségeink, Istennel és embertársainkkal ápoltságunk attól függnek nagymértékben, hogy miként válaszolunk a globalizáció kihívásaira. A tét nem kevés, de Istenségben bízó lélekkel, felelősséggel felvállalt keresztyén értékrenddel és identitástudattal értékesen tudunk élni a felkínált eséllyel.

Felhasznált irodalom

- Alföldy-Boruss Dezső: *A pünkösdista és a karizmatikus mozgalom rövid történeti áttekintése és bibliai vizsgálata*. Magánkiadás, Gyúró [1992].
- Alternative Globalization Addressing People and Earth (AGAPE). A Background Document*. Geneva 2005. In: World Council Of Churches. <https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/assembly/2006-porto-alegre/3-preparatory-and-background-documents/alternative-globalization-addressing-people-and-earth-agape> (2019. nov. 12.).
- Alternatív globalizáció a népekért és a Földért (AGAPE). Az Egyházak Világtanácsának dokumentuma és kísérő tanulmányok*. Fordította és szerkesztette: Gömböcz Elvira. Luther Kiadó – Védegylet, Budapest 2008.
- Andersen, Herbert: Seeing the Other Whole. A Habitus for Globalisation. In: Tódor Csaba: *Szavak a hídon. Tanulmányok a kontextuális teológia köréből*. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2009, 125–135.
- Bloomquist, Karen L. (ed.): *Communion, Responsibility, Accountability. Responding as a Lutheran Communion to Neoliberal Globalization*. The Lutheran World Federation. Documentation 50. The Lutheran World Federation – A Communion of Churches, Geneva 2004.

²⁶ “As a result of much meeting and talking, many members of all religions recognize that despite important differences of beliefs and practices there are basic agreement on moral and ethical principles. They also believe that is a vital for this agreement to be better known so as to inspire people of all faiths together to tackle the great problems of war and violence, of poverty and hunger and of threats to the environment. The basic ethical principle is that every human being must be treated humanely. This means that every human being without distinction of age, sex, race, skin, colour, physical or mental ability, language, religion, political view, or national or social origin possesses an inalienable and untouchable dignity.” Morgan, Peggy – Braybrooke, Marcus: *Testing the Global Ethic. Voices from Religious Traditions on Moral Values*. CoNexus Press, Michigan 1998, 3.

- Braybrooke, Marcus: *Faith in a Global Age*. Oneworld Press, Oxford 1998.
- EATON. Globális kódex. In: EATON. *Power in Business Worldwide*. <http://www.eaton.hu/eaton05.html> (2019. nov. 12.).
- Fokozódik a keresztények elleni erőszak. In: *Romkat.ro*. <https://romkat.ro/2019/10/25/vilagszerte-fokozodik-a-keresztenyek-elleni-eroszak/> (2019. nov. 12.).
- Gassmann, Lothar: *New Age. Jön az egységes világvallás?* Primo Kiadó, Budapest 1991.
- Gács János: A gazdasági globalizáció számokban. A nyitottság alakulása az Európai Unió országaiban (I. rész). In: *Közgazdasági Szemle* LIV. (2007/10), 876–902.
- Giddens, Anthony: *Elszabadult világ. Hogyan alakítja át életünket a globalizáció?* Perfekt Kiadó, Budapest 2009.
- Harink, C: *A karizmatikus mozgalom*. Ford. Körpöly Kálmán. Den Dertog B. V., Houten 1996.
- Harrison, Shirley: *Cults. The Battle for God*. Cristopher HelmPublishers, London 1990.
- Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend kialakulása*. Európa Kiadó, Budapest 1998.
- Keveházi László: Szembesítés a globalizációval. In: *Theológiai Szemle* 49. új évf. (2006/2), 117–119.
- Kiss Endre – Varga Csaba: *A legutolsó utolsó esély*. Stratégiakutató Intézet, Budapest 2001.
- Kozma Zsolt: A szegénység Isten gondviselő hatalma alatt. In: uő: *Másképpen van megírva. Tanulmányok, előadások*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2007, 56–60.
- Kozma Zsolt: Erdélyi önazonosság-tudatunk az Európai Unió küszöbe előtt. Ex oriente lux – ex occidente lux. In: *Másképpen van megírva. Tanulmányok, előadások*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2007, 140–148.
- Küng, Hans: *A Global Ethic for Global Politics and Economics*. SCM Press, New York 1998.
- Küng, Hans – Schmidt, Helmut (edit.): *A Global Ethic and Global Responsibilities*. SCM Press, Oxford 1998.
- Küng, Hans: *Global Responsibility: In Search of a New World Ethic*. SCM Press and Continuum, New York 1991.
- Morgan, Peggy – Braybrooke, Marcus: *Testing the Global Ethic. Voices from Religious Traditions on Moral Values*. CoNexus Press, Michigan 1998.
- Nagy Dorottya: *Migration and Theology: The Case of Chinese Christian Communities in Hungary and Romania in the Globalization Context*. Boekencentrum, Zoetermeer 2009.
- Németh Dávid: Szektásság és okkultizmus pasztorálszichológiai megközelítésben. In: *Theológiai Szemle* 52. (2009/3), 138–155.
- Ouweneel, W. J.: *Okkultizmus és keleti misztika*. Primo Kiadó, Budapest 1991.
- Palánczai Tibor: A globális átalakulás kihívásai. Elkerülhetők-e a kataklizmák? In: *Magyar Tudomány* (2007/2), 204–225. (<https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=Pal%C3%A1nczai+Tibor%3A+A+glob%C3%A1lis+%C3%A1talakul%C3%A1s+kih%C3%ADv%C3%A1sai.+Elker%C3%BClhet%C5%91k-e+a+kataklizm%C3%A1k%3F+>) (2019. nov. 12.).
- Pap Kincses Emese: *Kulturális globalizáció, veszély vagy esély?* In: <http://www.csik-sapientia.ro/ghkar/files/Letoltes/Globalizacio%20eloadas.pdf> (2019. nov. 12.).

- Pásztori-Kupán István: *A teremtett világ védelme*. http://real.mtak.hu/28695/1/PKI_2013_A%20teremtett%20vilag%20vedelmenek%20bibliai%20parancsa.pdf (2019. nov. 12.). Péter László: *i. m.* 121–164.
- PepsiCo. *Globális etikai kódexe*. https://www.pepsico.com.br/docs/album_global_code_doc/Hungarian_GCOC_2014.pdf (2019. nov. 12.).
- Péter László: Egyenlőtlenség és szegénység. A lehetséges megoldások és szociálpolitikai lépések. In: *TP 5.0 Elmélet és empiria öt globális társadalmi probléma vizsgálatában*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár 2009, 253–254.
- Rasor, Paul: Posztmodernitás, globalizáció és az önazonosság problémája. In: *Keresztény Magvető* 113. (2007/3), 259–268.
- Ravasz Ákos: Globalizáció és az egyház. In: *Confessio* (2018/1), 6–21.
- A család értékőrző és értékközvetítő funkciói. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis*, 8. (2018), 500–518.
- Rezi Elek: „Az Uré a Föld!” Kie a felelősség? Észrevételek az ökológiai válsággal kapcsolatos felelősségről. In: uő: *Hit és cselekedet*. Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 2013, 149–168.
- Rezi Elek: Egyházunk lélekszámapadásának megoldásra váró feladatai. A családtervezés fontossága egyházunk és népünk életében. In: *Keresztény Magvető* 108. (2002/4), 380–388.
- Rezi Elek: Keresztény erkölcsi válaszok a változó társadalom szociáletikai kérdéseire. A családi erőszak és leküzdési lehetőségei. In: *Keresztény Magvető* 115. évf. (2009/1), 20–37.
- Rezi Elek: Ökológiai válság – unitárius válasz. A környezettudatos unitárius hit- és életfelfogás formálásának lehetőségei és feladatai. In: *Keresztény Magvető* 115. (2009/3), 355–380.
- Rodrik, Dani: *A globalizáció paradoxona*. Corvin Kiadó, Budapest 2014.
- Rostoványi Zsolt: A civilizáció(k) globalizálódása, avagy a globalizáció (de)civilizálódása. In: *Magyar Tudomány. A Magyar Tudományos Akadémia folyóirata* CVIII., Új folyam, XLVII. (2002/6), 785–792.
- Sassen, Saskia: *Elvesztett kontroll? Szuverenitás a globalizáció korában*. Helikon Kiadó, Budapest 2000, 57.
- Schmidt, Helmut: *A globalizáció*. Európa Könyvkiadó, Budapest 1999.
- Schwab, Claude: Evangélium és New Age. In: Stankóczy Zoltán: *Szemelvények unitárius és szabadelvű keresztény írásokból*. Magyarországi Unitárius Egyház, Budapest 1995, 56–60.
- Stiglitz, Joseph E.: *Making Globalization Work*. W. W. Norton Publisher, New York 2006.
- Szentes Tamás: A globalizációs folyamat kedvező és kedvezőtlen hatásai. In: *Magyar Tudomány. A Magyar Tudományos Akadémia folyóirata* CVIII., Új folyam, XLVII. (2002/6), 708–716.
- Török Péter: Az új vallásos mozgalmak és a családi kapcsolatok kérdései. In: *CREDO. Evangélikus Műhely* XIII. (2007/3–4), 250–267.
- Török Péter: *És (a)mikor destruktívak? Az új vallási mozgalmak szociológiája és hazai helyzete*. Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest 2007.
- Tulloch, Sara: *Oxford Dictionary of New Words: A Popular Guide to Words in the News*. Oxford University Press, Oxford–New York 1991.

- Welker, Michael: Globalizáció a teológiai tudományosság szemszögéből. In: *Református Szemle* 105. (2012/5), (489–506) 490.
- Wickeri, Philip L.: Religious Pluralism, Globalization and Mission. In: *Church and Society. The Journal of General Assembly Council of Presbyterian Church (USA)*, 2002, 141–152.
- XVI. Benedek pápa *Caritas in veritate* kezdetű enciklikája a püspököknek, papoknak és diakónusoknak, az Istennek szentelt személyeknek, a krisztushívő laikusoknak, és minden jóakaratú embernek az ember teljes értékű fejlődéséről a szeretetben és az igazságban.). Ld. Holy Father Benedict XVI. Encyclicals. In: *Vatican*. http://m.vatican.va/content/benedict-xvi/hu/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (2019. nov. 12.)

* * *

The first part of the study deals with the positive and negative effects of globalization. The process of globalization has effects on the environment, on culture, on religions, on political systems, on economic development and prosperity, and on human physical wellbeing in societies around the world. The second part presents important and timely Christian social ethical answers to the challenges of globalization. These answers involve respect for life and Christian ethical values.

Keywords: globalization, effects of globalization, world economy, integration, driving forces, human equality, social network, diaconal work, family values, ethical responsibility.